

Szwarc, Andrzej

"Listy do żony i przyjaciół (1883-1942), t. 1-2", Wojciech Kossak, wstęp, oprac., przyp. Kazimierz Olszański, Kraków 1985 : [recenzje]

Przegląd Historyczny 77/3, 616-617

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Keith Neilson, *Strategy and Supply. The Anglo-Russian Alliance, 1914-1917*, George Allen and Unwin, London 1984, s. XIV, 338.

Młody historyk kanadyjski zawarł w omawianej pracy podsumowanie swych kilkuletnich badań. Podjęta w tej książce problematyka uwidoczniła została w kilku opublikowanych wcześniej przez autora artykułach (m. in. w „Canadian Journal of History”).

Krąg zagadnień badanych przez Neilsona, choć uwzględniony w wielu wcześniejszych publikacjach, nadal interesuje historyków. Autor ukazuje sojusz brytyjsko-rosyjski z brytyjskiego punktu widzenia. Takie ujęcie pozwala na rozwinięcie niektórych aspektów zagadnienia i choć nie daje pełnego obrazu stosunków obu mocarstw, zasługuje jednak na uwagę czytelnika. Neilson sugeruje, że znalazł nowy sposób spojrzenia na brytyjską strategię w okresie I wojny światowej. Kluczem do zrozumienia istoty sojuszu brytyjsko-rosyjskiego jest pragnienie Wielkiej Brytanii, aby za wszelką cenę zwyciężyć w tej wojnie. Autor podkreśla, że kształt stosunków między Wielką Brytanią a Rosją był uzależniony od przebiegu działań wojennych. Z brytyjskiego punktu widzenia kierunek aliansu określany był przez militarny wkład Rosji na rzecz zwycięskiej wojny, a zwiastowała jej działalność na froncie wschodnim.

Chronologicznie praca skupia się na okresie od wybuchu I wojny światowej do końca roku 1917. Na wstępie swoich rozważań autor prezentuje obraz Rosji, utrwalony w oczach Zachodu. Jedną z konsekwencji tych wyobrażeń był stereotyp armii rosyjskiej, zdolnej do nadludzkich wysiłków, z niewyczerpanymi zasobami ludzkich rezerw. Magia rosyjskiego „walca parowego” działała nadal, pomimo przegranej wojny z Japonią. Jednocześnie znana rywalizacja między Rosją a Wielką Brytanią w Azji utrzymywała nieprzychylnie nastawienie Albionu wobec Rosji. Neilson cały pierwszy rozdział poświęca prezentacji grona osób, należących do centralnej elity decyzyjnej Wielkiej Brytanii, a tworzących i nadających kierunek aliansowi obu mocarstw. Pomimo interesującego wstępu i równie ciekawego pierwszego rozdziału dalsze części pracy przybierają formę narracyjnego streszczenia przebiegu stosunków brytyjsko-rosyjskich, z uwzględnieniem strony dyplomatycznej, ekonomicznej i militarnej. Podkreślić jednocześnie należy, że kwestia brytyjsko-rosyjskich stosunków gospodarczych jest uwzględniona w stosunkowo wąskim zakresie. Doprowadzenie pracy do końca roku 1917 może wzbudzać pewne zastrzeżenia. Wydaje się, że można by było nawiązać jeszcze do okresu interwencji w latach 1918-1920.

Autor wykorzystał w swojej pracy szeroką bazę źródłową i bogatą literaturę przedmiotu. Większość uwzględnionych przez Neilsona materiałów archiwalnych pochodzi z Public Record Office.

Pracę uzupełnia zestaw podstawowych źródeł i opracowań, wykorzystanych przez autora i indeks przedmiotowy.

H. G.

Wojciech Kossak, *Listy do żony i przyjaciół (1883-1942)* t. I: 1883-1907; t. II: 1908-1942, wstęp, opracowanie, przypisy Kazimierz Olszański, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1985, s. 847, 799, ilustr.

Pełna edycja ogromnej, rozproszonej po świecie korespondencji Wojciecha Kossaka byłaby zdaniem wydawcy niniejszych tomów, przedsięwzięciem niemalże niemożliwym a przy tym niecelowym. Dlatego też K. Olszański zdecydował się na selekcję „pozostawiając listy najbardziej charakterystyczne dla okresu i lu-

dzi, a przede wszystkim dla samego ich autora, faktograficznie istotne, a typologicznie trafne i interesujące, zdolne przekazać w pełni obraz tamtych lat, odbić konterfekty ludzi, oddać atmosferę, nastroje i koloryt czasów, napięcie prądów, upodobań, animozji, sporów i walk" (s. 5). Pominięto zatem te fragmenty korespondencji, które zawierały powtórzenia i dotyczyły spraw uznanych przez autora wyboru za nieistotne; skreślono też dygresje i formuły okolicznościowe. Mimo iż wielkie rozmiary edycji usprawiedliwiają po części owe skróty, należy przypuszczać, iż stosując je nie sposób było uniknąć subiektywnych ocen; tymczasem z uwag wstępnych wynikałoby, że wydawca nie był tego świadomy.

Ogółem opublikowano 1446 listów, w tym aż 1154 do żony artysty, Marii z Kisielnickich. Około 80% pochodzi ze zbiorów Instytutu Sztuki PAN, pozostałe przechowywane są m. in. w Bibliotece PAN w Krakowie, Ossolineum, Bibliotece Narodowej i Archiwum Pawlikowskich w Zakopanem. Składają się one na kronikę życia i twórczości jednego z najpopularniejszych polskich malarzy przełomu XIX i pierwszych dziesięcioleci XX w. Zawierają także opinie Kossaka o jego modelach i chlebobdawcach — poczynając od Wilhelma II i Franciszka Józefa, poprzez niemal całą polską arystokrację do przedstawicieli burżuazji i inteligencji. Wiele jest tu również anegdot i szczegółów biograficznych o kolegach-malarzach. Szczególnie cenny jest blok 416 listów pisanych z Berlina w latach 1895-1902, gdy jak wiadomo Kossak piastował stanowisko nadwornego portrecisty i batalisty. Pobieżne porównanie z wydanymi w 1971 r. „Wspomnieniami” zdaje się wskazywać, że relacja spisana *post factum*, z myślą o publikacji oraz gwoździ usprawiedliwienia się z zarzutów zdrady czy tylko obojętności narodowej, pokrywa się w pełni z informacjami i refleksjami zawartymi w korespondencji, która powstawała na bieżąco i chyba w nieznanym stopniu ulegała autocenzurze. W obydwu przekazach Kossak nie szczędzi słów krytyki pod adresem polityki pruskiej oraz jej autorów i wykonawców, a także stosunków panujących w kręgu berlińskiej elity. Artysta nie przyjmował zamówień, które stanowiłyby gloryfikację niemieckiego oręza, zaś po zaostreniu się kursu antypolskiego zrezygnował z intratnej posady (bezpośrednią przyczyną była malborska mowa Wilhelma II).

Należy zgodzić się z wydawcą, że obecna edycja ułatwi powstanie postulowanej, czy nawet zapowiadanej przezeń monografii życia i działalności artystycznej Wojciecha Kossaka.

A. S.

Gabriela Danielewicz, Maria Koprowska, Mieczysława Walicka, *Polki w Wolnym Mieście Gdańsku*, wstępem poprzedził Józef Borzyszkowski, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1985, s. 204, 44 ilustracje.

W poświęconych Wolnemu Miastu Gdańskowi pracach o ambicjach naukowych i w publikacjach o charakterze pamiątkarskim stosunkowo rzadko wspomina się o działających na jego terenie Polkach. Tak np. w dwu tomach wydawnictwa „Czy wiesz kto to jest?” Stanisława Łoży wśród pięćdziesięciu osób zmiędzianych z międzywojennym Gdańskiem wymienia się jedynie trzy kobiety. Lukę tę w pewnym stopniu wypełnia adresowana do szerszego kręgu czytelników książka „Polki w Wolnym Mieście Gdańsku”.

Omawiana praca nie zawiera niestety aparatu naukowego. Ma ona też w niemałym stopniu charakter subiektywny i dużo w niej elementów hagiograficznych. W zaprezentowanych kilkudziesięciu szkicach biograficznych autorki oparły się na relacjach działających w nadmotławskim mieście Polek-gdańszczanek lub wspo-